

УДК 02(477):001.89

Галина Солоіденко,
 провідний науковий співробітник НБУВ,
 кандидат історичних наук

Науково-дослідницька робота бібліотек: напрями, пріоритети, ефективність

Аналізуються основні чинники, які впливають на ефективність та практичну значущість наукової діяльності вітчизняних бібліотек. Розглядається досвід країн СНД із впровадження якісних критеріїв та ознак з оцінювання науково-дослідної роботи книгозбірень.

Ключові слова: наукові бібліотеки, бібліотекознавчі дослідження, ефективність науково-дослідної роботи, управління науково-дослідною роботою.

Науково-дослідна робота є важливою складовою діяльності багатьох бібліотек України: національних, державних, обласних універсальних, наукових установ та вишів. Слід зазначити, що для переважної більшості бібліотекарів (незважаючи на організаційні та фінансові труднощі) науково-дослідницька робота є одним із пріоритетів всієї своєї діяльності, невід'ємною складовою роботи бібліотек. І така думка є правильною, адже більшість бібліотечних процесів, починаючи від комплектування фонду (роботи з науковою книгою) і закінчуючи доведенням її до користувачів (підготовкою каталогів та картотек, бібліографічних покажчиків та баз даних, широкого спектру інформаційно-аналітичних матеріалів), потребують різнобічних знань та навичок, тісно пов'язаних з науковою діяльністю.

Бібліотекознавчі дослідження, зорієнтовані на організаційну, технологічну й управлінську модернізацію всіх напрямів діяльності наукових бібліотек в умовах інформатизації, розбудови "знанцевого суспільства", нині займають провідне місце у роботі багатьох книгозбірень. Проте, незважаючи на велику кількість наукових розробок та досліджень, вони не впливають безпосередньо на стан бібліотечної практики, не сприяють покращанню бібліотечного законодавства, не створюють нових засад розвитку галузі.

За останні два десятиліття (1991—2011) зміст і організація науково-дослідної роботи в Україні суттєво змінилися. Бібліотечна наука зазнала серйозних позитивних змін, а вагомі здобутки знайшли висвітлення у низці фахових видань та збірників [17]. Відбулося становлення власних наукових центрів, при яких було відкрито аспірантури та спеціалізовані ради із захисту дисертацій. До позитивних тенденцій цього періоду слід віднести перехід до організації науково-дослідної роботи у рамках комплексних цільових програм, а також виділення спонсорських коштів у вигляді грантів від міжнародних організацій, формування наукових шкіл навколо визнаних лідерів бібліотечної галузі, збільшення кількості наукових досліджень, які здійснюються молодими ученими.

До негативних — тематичну неузгодженість наукових досліджень у межах держави, низький процент практичного впровадження результатів досліджень, відсутність постійного наукометричного аналізу стану НДР. В умовах ринкової економіки разом зі збереженням державної підтримки досліджень громадсько значущих проблем з'явилися і недержавні джерела фінансування, однак, значно ускладнився

пошук цих джерел та змінилися пріоритети у виборі тематики досліджень. Суттєвим недоліком є й той факт, що формою 6-НК "Звіт про діяльність державних, публічних бібліотек, централізованих бібліотечних систем (ЦБС)" не передбачається збирання даних щодо науково-дослідної та науково-методичної роботи.

Комунікаціям у сфері НДР суттєво сприяв і факт появи значної кількості нових професійних періодичних видань, яких сьогодні нараховується більше 20, із них з науковим статусом: "Бібліотечний вісник", "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія", "Вісник Книжкової палати", "Вісник Харківської державної академії культури". Крім періодичних видань, провідні бібліотеки та ВНЗ України видають збірники праць, де наукові дослідження подані у багатогранному та широкоаспектному вимірах. Слід відзначити і суттєву зацікавленість у бібліотекознавчій та книгознавчій проблематиці провідних ВНЗ України (Київського, Львівського, Ніжинського, Одеського, Рівненського університетів), які активно долучаються до наукових досліджень і видають окремі серії вісників.

У науково-дослідній роботі виділяють такі напрями: організація наукових досліджень та управління ними (НДР у вузькому розумінні цього терміна); відтворення наукової спільноти — підготовка наукових кадрів у формальних (вищі, кафедри, аспірантури) і неформальних (наукові школи) структурах; обмін науковою інформацією за допомогою професійних видань, у рамках бібліотечних товариств, наукових конференцій і подібних заходів, а також за допомогою каналів неформальних комунікацій; отримання наукового знання в інших сферах бібліотечної діяльності, у т. ч. бібліотечної практики та освіти.

Щоб чіткіше представити сучасні здобутки бібліотечної науки, дозволимо собі невеликий екскурс. Бібліотекознавство як наука сформувалася саме у XX столітті. Кінець 60-х рр. XX ст. характеризується піднесенням науково-дослідної роботи у бібліотекознавстві, виокремленням його як самостійної науки. Пожвавлення науково-дослідної роботи відбулося одразу ж після наказу Міністерства культури СРСР (1967) "Про організацію науково-дослідної роботи з бібліотекознавства і бібліографії" і створення у структурі головних бібліотек країни науково-дослідних відділів бібліотекознавства.

Управління науково-дослідною роботою здійснювалося за допомогою координаційних планів, які подавали біб-

ліотечно-бібліографічні установи різних рівнів та відомчого підпорядкування, а затверджувала їх Міжвідомча бібліотечна комісія при Міністерстві культури. Розпочалося поглиблене вивчення низки важливих проблем теорії і практики бібліотечної справи. Дослідження носили, як правило, комплексний, міжвідомчий характер, здійснювалися за єдиним планом і спільною методикою, яка передбачала обмін отриманими даними між виконавцями і диференціацію їхніх функцій.

Рада з координації науково-дослідних робіт, створена при Міністерстві культури УРСР, організовувала обговорення основних напрямів бібліотекознавчих досліджень, забезпечувала прийняття висновків і рекомендацій за їх результатами [9].

З розширенням проблематики серед науково-дослідних робіт стали виділятися прикладні та фундаментальні дослідження. Вивчення фундаментальних проблем бібліотекознавства (об'єкт, предмет, методологія, структура, термінологія бібліотекознавства, суть і функції бібліотечної діяльності) здійснювалось силами найбільших книгозбірень і вишів культури, уточнювалось у ході дискусій, які висвітлювалися на сторінках професійної преси. Цей період визначається науковцями як досить важливий, під час якого фахівці перейшли від описання своєї науки як соціального інституту до її аналізу як галузі діяльності.

90-ті роки ХХ ст. дали значний імпульс для розвитку як окремих досліджень, так і для розроблення загальних методологічних підходів до вивчення галузевої науки, що позначилося й на оновленому визначенні бібліотекознавства як наукової дисципліни [4]. Проте, незважаючи на суттєві здобутки, бібліотекознавці вважають, що мета, загальний зміст наукової роботи в бібліотечній сфері потребують постійного та спеціального уточнення. Науково-дослідницька робота в галузі бібліотечної справи у сучасних термінологічних виданнях визначається так: "вивчення та вирішення фундаментальних і прикладних проблем бібліотечної діяльності силами колективів бібліотек, бібліотечно-бібліографічних установ (в т. ч. вищих навчальних закладів, наукових установ, книжкових палат), професійних товариств, об'єднань і окремих спеціалістів"¹.

Змістом науково-дослідної роботи є створення наукового знання, яке б відповідало критеріям новизни і сприяло раціоналізації бібліотечної практики, прийняттю та реалізації необхідних управлінських рішень, професійному розвитку бібліотечних кадрів і самого бібліотекознавства. Обґрунтування бібліотечної науки фахівці пов'язують також і з удосконаленням бібліотечно-інформаційних процесів, адаптацією бібліотечної мережі до вимог сучасного та майбутнього суспільства.

Історія розвитку бібліотекознавства переконливо демонструє, що найбільший прогрес у конкретні періоди досягався у розробленні саме тих напрямів, в яких особливо було зацікавлене суспільство. Нині, у зв'язку з впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, кожна бібліотека вирішує для себе проблеми, пов'язані з організацією віддаленого доступу та електронного доставляння документів, обслуговуванням читачів інформацією на електронних носіях, створенням власних електронних колекцій. Залишаються й "вічні", але не менш актуальні за своєю суттю питання, які потребують постійного вивчення: хто наші читачі, що вони читають, які послуги їм необхідні та багато інших. Отже, дослідницька активність бібліотек має явну соціально-культурну спрямованість, навіть якщо формулювання теми наукової роботи, на перший погляд, далеке від повсякденної реальності.

Сьогодні науково-дослідна робота бібліотек характеризується багатовекторністю, відповідно до типу і виду бібліотек має свої особливості та суттєві відмінності. Якщо раніше тематика наукових досліджень була єдиною для бібліотек усього пострадянського простору, проводилася централізовано і відрізнялася лише за регіональними особливостями, то нині вибір наукової теми здійснюється бібліотечною установою самостійно, без погодження з бібліотеками інших систем та відомств.

З 1 квітня 1992 р. в Україні постановою Кабінету Міністрів² було запроваджено обов'язкову щорічну державну реєстрацію відкритих науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, а також захищених дисертацій. Крім процедури реєстрації науково-дослідних робіт, яка була покладена на Український інститут науково-технічної та економічної інформації, ця постанова законодавчо закріплювала формування баз і банків даних, підготовку низки інформаційних матеріалів, а також міждержавний обмін інформацією.

Стосовно видання інформаційних та аналітичних матеріалів за результатами наукових досліджень, то у бібліотекознавчій галузі їх, на жаль, обмаль. Заповнити цю прогалину взялася Національна парламентська бібліотека України, яка з 1976 р. (1 раз на 5 років) готує "Огляди науково-дослідної роботи наукових бібліотек та інститутів культури України у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і основ книгознавства" — єдине видання такого типу в Україні [13]. Характеризуючи його, варто відзначити, що науково-дослідна робота подана за шістьма тематичними розділами та відображає широкий спектр проблем, які розробляють переважно бібліотеки Міністерства культури України. Його характерною особливістю є яскраво виражена орієнтація на задоволення інформаційних потреб бібліотечних практиків, які займаються науковими розробками. А основними недоліками є затримання видання у часі (у 2010 р. вийшов огляд НДР за 2001—2005 рр.) та фрагментарність висвітлення досліджень, які проводять бібліотеки інших систем та відомств.

Крім названого видання, огляди науково-дослідної роботи окремих бібліотек та вишів знаходять висвітлення на сторінках професійних журналів "Бібліотечний вісник"³, "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія"⁴, "Бібліотечна планета"⁵, проте всі вони переважно є інформаційні або ж звітами про завершені дослідження за певний період, містять мало аналітичних та критичних матеріалів стосовно їхньої ефективності, затребуваності фахівцями та установами, впровадження результатів досліджень у практику роботи вітчизняних бібліотек. Великою рідкістю є й рецензії на завершені дослідження та збірники наукових праць, які виходять за результатами досліджень.

Нині чітко простежується тенденція до все глибшого і детальнішого вивчення окремих аспектів у визначенні якості та ефективності науково-дослідної роботи бібліотек. На думку російських учених-наукознавців, вирішення проблем оцінки ефективності та якості науково-дослідної роботи є сьогодні важливою передумовою удосконалення не тільки

¹ *Бібліотечная энциклопедия* / Рос. гос. б-ка. — М. : Пашков дом, 2007. — С. 693.

² *Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій* Постанова КМ України № 162 від 31 березня 1992 р.

³ *Онищенко О.* Основні підсумки наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / О. Онищенко, В. Попрцька // *Бібл. вісн.* — 2001. — № 2. — С. 3.

⁴ *Давидова О. І.* Моніторинг бібліотекознавчих публікацій у журналах "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія" / О. І. Давидова // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* — 2009. — № 1. — С. 8—14.

⁵ *Любаренко М.* Науково-дослідна робота Національної парламентської бібліотеки України (1969—2009): стан і тенденції // *Бібл. планета.* — 2010. — № 1. — С. 9—13.

наукової, а й практичної діяльності. З цієї точки зору управління якістю продукції в наукових установах вимагає розроблення системи оцінювання роботи [10].

У бібліотекознавчій галузі оцінка ефективності, якості наукової роботи та її результатів у сфері досліджень і розробок визначається за формальними ознаками (за кількістю опублікованих робіт) без врахування якісних характеристик. Бібліотекарі переконані, що ефективність і якість бібліотекознавчих розробок повинна впливати, насамперед, на продуктивність та результативність роботи бібліотек, а головне — на обслуговування користувачів. Хоча саме це значно ускладнює завдання стосовно розроблення системи оцінювання результатів бібліотекознавчих досліджень [3].

Досвід впровадження якісних критеріїв та ознак з оцінювання наукової роботи бібліотек напрацьовується упродовж кількох десятиліть. Зокрема, фахівці Російської державної бібліотеки у 1980-х рр. розробили та запропонували якісні критерії, характерні для всіх без винятку науково-дослідних робіт [14]. До основних критеріїв ними були віднесені новизна, актуальність і практична значущість роботи. У 2009 р. аналіз науково-дослідницької активності універсальних наукових бібліотек Росії, проведений фахівцями відділу міжбібліотечної взаємодії з бібліотеками Росії і країн СНД, засвідчив необхідність здійснення як кількісного, так і експертного оцінювання досліджень, нагальну потребу в формуванні груп експертів для реалізації моделі конкурсного фінансування науково-дослідних робіт [7].

Методику оцінювання науково-дослідних робіт у 80—90-ті рр. розробили та впровадили науковці Державної публічної науково-технічної бібліотеки Сибірського відділення РАН [1]. Ця методика передбачала поділ критеріїв оцінювання на три групи: критерії оцінки науково-дослідної роботи, критерії оцінки науково-організаційної роботи, критерії оцінки науково-виробничої та методичної роботи. У 2007 р. запропоновану систему критеріїв було переглянуто та значно скорочено кількість її показників [6]. Нині дослідження у цьому важливому напрямі тривають. Зокрема, О. Лаврик поняття "наукове дослідження" визначає як цілеспрямоване пізнання, результати якого виступають у вигляді системи понять, принципів, законів і теорій. Дослідниця виділяє такі типи наукових досліджень, як фундаментальні дослідження, прикладні дослідження та розробки, спрямовані на впровадження нових методів і способів у бібліотечну практику [8]. Основні розділи бібліотечної статистики — бібліотечної науки, бібліотечної практики, бібліотечної освіти і управління бібліотечною справою — всебічно проаналізував Р. Мотульський та зазначив, що ці розділи у вітчизняній статистиці практично не отримали розвитку [12].

Пошук якісних критеріїв та ознак оцінювання науково-дослідних робіт триває і прикладом цього є досвід діяльності багатьох зарубіжних бібліотек [16]. Разом з тим, окремі фахівці переконані, що єдиної універсальної методики для оцінювання якості результатів будь-яких бібліотекознавчих досліджень взагалі не може бути, а запропоновані мають свої недоліки та слабкі місця.

Складність вирішення таких проблем у бібліотекознавстві зумовлена специфікою бібліотечної роботи та відсутністю чіткого розуміння дефініцій "фундаментальні" й "прикладні" дослідження, "результат (продукт) наукової діяльності", "впровадження результатів НДР у бібліотечну практику" та деяких інших понять стосовно бібліотечної науки. Фундаментальні дослідження створюють своєрідні напрацювання для майбутніх наукових робіт, задовольняють потреби самої науки у безперервному процесі пізнання. Інші види наукової діяльності існують лише опосередковано, через впровадження результатів досліджень у практику. У біб-

ліотекознавчій галузі питання про співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень ще чекає свого вирішення. Слушною, на наш погляд, є й думка Б. Фруміної про те, що в галузі бібліотечної справи теоретичні та прикладні роботи у чистому вигляді зустрічаються досить рідко [19].

Слід зазначити, що за двадцятирічний період незалежності України найхарактернішими та наймасштабнішими були дослідження з історії бібліотечної справи. Зокрема, перехід до систематичного вивчення історії бібліотечної науки у 90-х рр. XX ст. сприяв ліквідації фрагментарності та неповноти її висвітлення, підвищив престиж історико-бібліотекознавчих досліджень як у галузевій науці, так і за її межами, дав фахівцям змогу зосередитися на глибинному розробленні порушених проблем і відкрив перспективи для отримання вагоміших та значиміших результатів. Визнаними лідерами у розробленні питань, пов'язаних з бібліотечною історією, є НБУВ та ЛННБ. Вагомі здобутки у дослідженні історичних аспектів бібліотечної науки мають НПБУ, Одеська та Харківська наукові бібліотеки, Державна сільськогосподарська та Державна науково-педагогічна бібліотеки України. Збірники праць з історії бібліотек видали майже всі регіональні та галузеві книгозбірні України, які мають у своєму підпорядкуванні бібліотеки та входять до бібліотечних мереж окремих відомств.

Однак, як зазначає М. Слободяник⁶, і нині відчувається дефіцит робіт із загальних проблем історії бібліотекознавчої науки в Україні та публікацій, присвячених новим напрямам та проблемам бібліотекознавства в окремих зарубіжних країнах. М. Романюк наголошує, що відсутність необхідного фінансування наукових досліджень впливає не лише на темпи, але й на якість виконання книгознавчих та джерелознавчих наукових тем, особливо пов'язаних зі створенням національної бібліографії української книги і періодики та опрацюванням рукописних і книжкових колекцій україніки, які зберігаються в країнах Центрально-Східної Європи⁷.

Слід зазначити, що самі собою дослідження не можуть дати ніякого безпосереднього ефекту, крім наукового (виробництва нових знань), ефективним може бути лише впровадження їхніх результатів у практику. За даними ЮНЕСКО, витрати на проведення досліджень, розробок і виробництва співвідносяться між собою у пропорціях 1:6:100 [11]. Статистика наукових досліджень у нашій галузі засвідчує, що впровадження їхніх результатів або затягується в часі, або взагалі не відбувається. Науково-прикладні дослідження бібліотек безпосередньо пов'язані з їхньою практичною діяльністю, це, зокрема, дослідження бібліотечних послуг та продуктів діяльності бібліотек, які, безперечно, мають стати основним засобом впровадження інновацій, бути мірилом між ресурсними затратами і кінцевим результатом діяльності бібліотеки.

Дослідження проблем, пов'язаних з формуванням та збереженням бібліотечних фондів, тривалий час займали провідне місце в діяльності вітчизняних книгозбірень і висвітлювалися досить широко. Практичним результатом цих

⁶ Слободяник М. С. Вступ / М. С. Слободяник // Огляд науково-дослідної роботи наукових бібліотек та вищих навчальних закладів культури України у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і основ книгознавства за 2001—2005 роки / М-во культури і туризму України. Держ. заклад "Нац. парлам. б-ка України". — К., 2009. — С. 3—6.

⁷ Романюк М. Скарбниця національної пам'яті / М. Романюк // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність : доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., Львів, 28—30 жовт. 2010 р. / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника ; [відп. ред. М. М. Романюк]. — Львів : Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, 2010. — С. 11.

досліджень за "Програмою збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000—2005 роки" мав стати "Державний реєстр національного культурного надбання". Детально характеризує стан справ зі збереження фондів Г. Ковальчук та зазначає, що 18 років триває підготовка реєстру, а віз, як кажуть, і нині там⁸.

Дослідження про обов'язковий примірник документів (державний і місцевий) та повнота його надходження до бібліотек України, участь у якому взяли Національна парламентська бібліотека України, 15 обласних універсальних бібліотек Міністерства культури та Книжкова палата України, також не отримали бажаних результатів. Як наголошували учасники дослідження, це питання потребує внесення змін до чинного законодавства, розроблення та впровадження нових підзаконних актів, прийняття пакета документів, які б регулювали та встановлювали штрафні санкції для видавництва, надавали право притягти винних, які не надіслали обов'язкового примірника або надіслали несвоєчасно і не в належній кількості. У результаті ця найбільш проблема залишилася у тому ж самому невирішеному стані, за винятком незначних змін, які були внесені до інструктивно-методичних та нормативно-технологічних документів бібліотек.

Характерною рисою бібліотекознавчих досліджень останнього десятиріччя є їх орієнтація на розкриття проблем інформатизації. Багато з них проводяться на досить високому рівні, мають значний науково-теоретичний ефект, на їх базі можна виконувати обґрунтовані розробки, впровадження яких може дати значний науково-теоретичний ефект. Проте затримки у часі (мається на увазі відставання від європейських і бібліотек країн СНД), а також нефінансування їхнього практичного впровадження зводять і ті фактичні результати до мінімуму.

Питанням, пов'язаним з функціонуванням електронних бібліотек та каталогізацією електронних ресурсів, були присвячені спеціальні дослідження багатьох науковців та окремих бібліотек. Довгий час фахівці провідних книгозбірень держави розробляли проект створення Національного формату представлення бібліографічних даних УкрМАРК. Однак результатом цієї колективної праці став лише науково-методичний посібник "Каталогізація електронних ресурсів", виданий фахівцями НБУВ у 2007 році. Стосовно створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи "Бібліотека XXI", рішення про створення якої прийнято Кабінетом Міністрів України у 2009 р., то у ЗМІ періодично з'являються коментарі про її важливість та необхідність, проте, як зазначає Т. Вилегжаніна, поки ще мова не йде про фінансування, конкретних учасників та розробників програми⁹.

Інформаційно-комунікаційні технології не просто модифікували діяльність наукових бібліотек, а й поставили перед ними принципово нові завдання. Стрімкий розвиток електронних ресурсів та бібліотечних послуг сприяв внесенню постійних змін до стандарту "Міжнародна бібліотечна статистика" (ISO 2789 "International Library Statistics"). У березні 2009 р. в Берліні на засіданні робочої групи було прийнято рішення про початок перегляду стандарту та підготовку його п'ятого видання. Зокрема, наголошувалось, що потребують перегляду аспекти, пов'язані саме із бібліотекознавчими дослідженнями та розробками [15].

Розуміння бібліотеки як невід'ємної частини цивілізаційної інфраструктури стає все більш реальним, породжує надії на можливість відновлення значення наявної системи

бібліотечних закладів як мережі сучасних інформаційних центрів, що сприятимуть ефективному наповненню соціальних комунікацій необхідною інформацією. Ця тема у різних інтерпретаціях привертає увагу не тільки бібліотекарів, а й дослідників із інших галузей знань (філософів, соціологів, культурологів) [5]. Безперечно, такий погляд на бібліотеку сьогодні є найбільш перспективним та раціональним. Очевидно, що розуміння цивілізаційної та структурної ролі бібліотеки для життя суспільства надає зміст не лише самому факту її існування, але й бібліотечній науці зокрема.

Інтенсивний розвиток та поширення соціологічних досліджень Національної парламентської бібліотеки України обумовили появу спеціального видання інформаційно-аналітичного бюлетеня "Соціологічні дослідження в бібліотеках" [18]. На сьогодні світ побачило 35 випусків цього видання, головна мета якого — всебічне та оперативне ознайомлення бібліотечної громадськості з результатами соціологічних досліджень, що проводяться як у НПБУ, так і в інших бібліотеках країни.

XXI ст. поставило перед бібліотеками значну кількість проблем та завдань, а їхня наукова робота набула нових рис та отримала широкий розвиток. Позитивним є те, що дослідження бібліотек завершуються не лише науковими звітами (відповідно до діючих вимог), а й випуском окремих видань, зокрема, збірниками праць, колективними монографіями, практичними та методичними посібниками, каталогами тощо.

Наукові дослідження все більше набувають міждисциплінарного характеру, перетинаючи встановлені кордони між галузями знань і формуючи нові пограничні напрями. Досвід роботи багатьох бібліотек ілюструє широкий спектр досліджень саме на стику бібліотечної та суміжних до неї галузей. До прикладу: фахівці Державної архітектурно-будівельної бібліотеки України розробляють широке коло питань, пов'язаних з бібліотечними будівлями, новими проектними рішеннями, прийнятими у бібліотечному будівництві на світовому рівні тощо.¹⁰ Організація подібних досліджень потребує створення колективів, у складі яких, разом з бібліотекознавцями, будуть працювати спеціалісти інших галузей знань. Колективність наукової праці передбачає наявність дискусій як засобу встановлення істинного і об'єктивного знання, відмови від особистісного бачення проблем та їх вирішення.

В умовах ринкової економіки разом із збереженням державної підтримки досліджень суспільно значущих проблем, розширенням недержавних джерел фінансування, перспективна стратегія НДР включає: проектний метод планування НДР з метою концентрації ресурсів на вивченні пріоритетних тем; ширше використання досягнень світової бібліотечної науки, розвиток системи економічного стимулювання НДР і впровадження їхніх результатів, формування ринку бібліотечного наукового продукту; системний наукометричний аналіз стану НДР, окремих її галузей і напрямів.

Виникнення нових видів фінансового асигнування наукових досліджень (державних і недержавних від приватних наукових і благодійних фондів) послужило економічною основою для здійснення дослідницької діяльності бібліотек у різних організаційних формах: гранти, цільові програми, господарські угоди, проекти, контракти тощо. За даними дослідження Російської державної бібліотеки, бюджетні затрати на науково-дослідну та науково-методичну роботу в цілому по Росії становлять 81%, небюджетні — у середньому 18%, хоча в окремих бібліотеках небюджетні затрати набагато перевищують надходження з бюджету [7]. Аналіз нау-

⁸ Ковальчук Г. Діяльність бібліотек зі збереження національної документальної спадщини: проблеми кооперації / Г. Ковальчук // Бібліотечна планета. — 2010. — № 3. — С. 10.

⁹ Вилегжаніна Т. І. Національна електронна бібліотека України: мрія чи реальність? / Т. І. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. — 2010. — № 3. — С. 4—5.

¹⁰ Будівлі бібліотек: проектування, будівництво, реконструкція: бібліогр. покажч. / Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В. Г. Заболотного ; уклад. Г. А. Войцехівська. — К. : ДНАБ ім. В. Г. Заболотного, 2008. — 191с.

ково-дослідницької активності універсальних наукових бібліотек Росії, проведений Російською державною бібліотекою у 2009 р., засвідчив необхідність існування як кількісного, так і експертного оцінювання, потребу в формуванні групи експертів у разі реалізації моделі конкурсного фінансування НДР бібліотек.

Однією з найважливіших проблем, яка постає у ході наукового дослідження, є вибір теми дослідження. Зростання вартості НДР в умовах недостатнього фінансування науки, не завжди передбачуваний характер соціальних наслідків поширення і впровадження результатів досліджень роблять проблему обґрунтованості обрання особливо актуальною. Значимість цієї проблеми також і в тому, що від її вирішення залежить, в яких напрямках бібліотекознавство буде розвиватися особливо активно [2].

Другим, не менш важливим фактором є внутрішня логіка розвитку бібліотекознавства як науки, досягнення ним рівня, необхідного для постановки нової проблеми, яка, у випадку її успішного вирішення, зможе суттєво просунути професійне співтовариство на шляху теоретичного і методологічного осмислення бібліотечної реальності.

Для підвищення ефективності наукових досліджень необхідно внести принципові зміни в їхню організацію. Першочергово необхідно створити громадський професійний орган, який би координував наукові дослідження бібліотек та сприяв впровадженню їхніх результатів у бібліотечну практику, ініціював внесення змін до бібліотечного законодавства. Головним завданнями бібліотекознавців має стати усвідомлення того, як скоротити термін від проведеного дослідження до його впровадження, як зосередитись на тематиці досліджень, необхідних для практичного впровадження, як підвищити якість багатьох науково-дослідних робіт, як створити конкурентоспроможний бібліотечний науковий продукт. Це питання потребує всебічного розгляду на конференціях і семінарах, має бути обговорене у фаховій пресі, докладно вивчене та проаналізоване у бібліотечних установах держави.

Безперечно, високий рівень наукових досліджень у бібліотечній галузі країни, — це вагомий результат нашої діяльності, який не лише підносить престиж галузі в державі, а й знаходить поцінування на міждержавному та міжнародному рівні. Нині питання ефективності наукової діяльності активно вивчають та досліджують бібліотекознавці країн СНД¹¹. І, мабуть, не випадково методист ЦБС О. Зуєва після завершення дослідження організованого Кемеровською обласною науковою бібліотекою, зазначила: "Исследования ... можно много рассуждать по поводу необходимости их проведения на местах — в библиотеках. Но насколько они реально влияют на действительное состояние дел? — вот в чем вопрос!"¹².

Список використаної літератури

1. *Артемова Е. Б.* Региональные библиотековедческие исследования в Государственной публичной научно-технической библиотеке Сибирского отделения Российской академии наук: состояние и перспективы развития / Е. Б. Артемова, Л. А. Кожевникова, Г. Б. Паршукова // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. — 2007. — Вып. 5. — С. 24—51.
2. *Варганова Г. В.* Этическое регулирование библиотековедческих исследований / Г. В. Варганова // Библиотековедение. — 2002. — № 5. — С. 33—38.
3. *Вербина Н. Ф.* Как оценить деятельность национальных библиотек? Критерии и показатели : доклад на XIII Ежегодной конференции РБА г. Ульяновск, 18—23 мая / Н. Ф. Вербина // Информационный бюллетень РБА. — 2008. — № 49. — С. 84—85.
4. *Воскобойникова-Гузєва О. В.* Дискусійні питання розвитку теорії і методології бібліотекознавства / О. В. Воскобойникова-Гузєва // Бібліотечний вісник. — 2007. — № 2. — С. 3—9.
5. *Горовий В. М.* Соціально-інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. М. Горовий. — К. : НБУВ, 2010. — 360 с.
6. *Критерии* оценки научно-исследовательской, научно-организационной, научно-производственной и методической работы в ГПНТБ СО РАН // В помощь организации научно-исследовательской работы в библиотеках: метод. пособие / ГПНТБ СО РАН. — Новосибирск, 1994. — 45 с.
7. *Кубряк Е. Н.* Количественный анализ научно-исследовательской активности универсальных научных библиотек России / Е. Н. Кубряк, Г. А. Райкова // Библиотековедение. — 2009. — № 6. — С. 17—23.
8. *Лаврик О. Л.* Организация научного исследования в библиотеке: конспект лекций / О. Л. Лаврик. — Новосибирск: ГПНТБ СО РАН, 1999. — 23 с.
9. *Матвійчук В. Д.* Здобутки і нові рубежі бібліотечного будівництва на Україні в світлі рішень XXVI з'їзду КПРС / В. Д. Матвійчук // Бібліотекознавство і бібліографія. — 1982. — Вип. 22. — С. 3—11.
10. *Меньщикова С. П.* Состояние разработки критериев оценки библиотековедческих исследований / С. П. Меньщикова // Оптимизация научных исследований в области библиотековедения и библиографии : сб. науч. трудов. — М., 1989. — С. 131—149 с.
11. *Меньщикова С. П.* Современные критерии и показатели оценки качества библиотечной деятельности : практ. пособие / С. П. Меньщикова. — М. : Литера, 2009. — 112 с.
12. *Мотульский Р. С.* Библиотечная статистика: проблемы и решения / Р. С. Мотульский // Библиотечное дело — XXI век : науч.-практ. сб. — 2002. — № 3. — С. 28—64.
13. *Огляд* науково-дослідної роботи наукових бібліотек та вищих навчальних закладів культури України у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і основ книгознавства за 2001—2005 роки / Мін-во культури і туризму України, Держ. заклад "Нац. парлам. б-ка України". — К. : ДЗ "Нац. парлам. б-ка України", 2009. — 231 с.
14. *Оценка* качества результатов завершенных научно-исследовательских работ по проблемам библиотечного дела: метод. рекомендации / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина; сост. Б. И. Фрумина. — М. : ГБЛ, 1986. — 24 с.
15. *Пол Р.* Измерение качества деятельности библиотек: международное руководство по измерению эффективности работы университетских и других библиотек : пер. с англ. / Р. Пол, П. Бокхорт; [науч. ред. Г. А. Кисловской]; Рос. гос. б-ка. — М. : Пашков дом, 2008. — 316 с.
16. *Романов П. С.* Современные тенденции в оценке эффективности и качества работы зарубежных библиотек / П. С. Романов // Информационный бюллетень РБА. — 2008. — № 49. — С. 81—83.
17. *Слободяник М. С.* Бібліотечна наука в Україні: до підсумків десятирічного розвитку / М. С. Слободяник // Бібліотечна планета. — 2002. — № 1. — С. 6—13.
18. *Соціологічні* дослідження в бібліотеках. Інформ.-аналіт. бюллетень / Мін-во культури і туризму України, Держ. заклад "Нац. парлам. б-ка України". Вип. 36. — К., 2010. — 35 с.
19. *Фрумина Б. И.* Оценка качества результатов научных исследований по библиотековедению / Б. И. Фрумина // Советское библиотековедение. — 1985. — № 5. — С. 79—89.

Надійшла в редакцію 11 травня 2011 року